



Pirint Andrea

## **Bartus Ödön festőművész pályája és szerepe Miskolc képzőművészeti életében**

Olyan festőművészről szólunk az alábbiakban, akit kortársai jól ismertek és méltányoltak, s nem csupán térségi viszonylatban. A közismertséget és köztiszteletet több okból is joggal kiérdemelte. Elsősorban festőművész volt, másodsorban rajztanár, ám ugyanakkor művészetszervező, művészeti író, restaurátor és heraldikai szakember is egy személyben. Mindezek mellett sok időt vettek igénybe különféle tisztségek betöltésével járó kötelezettségei. Mégis úgy beszélünk róla mint elfeledett festőről, s ennek oka az, hogy a művészettörténeti emlékezet elsősorban azon egyéniségekre koncentrált, akik a maguk idején új lendületet adtak a képzőművészet fejlődésének. Egyszóval az újjítókra, a stílusukban és szellemiségükben „előre tekintőkre”. Bartus Ödön azonban nem volt újjító. Festészetete mestereinek naturalizmusát élte tovább egy olyan korban, amelyben épp az általa képviselt művészeti ízlés testesíti meg a negatív pólust. Mindaz, amit a 20. század első felének – emlékezetünkben máig elevenen élő – modern mesterei megteremtettek, épp annak ellenében tették, amit Bartus Ödön képviselt.

Mégis igazságtalan és hálátlan az utókor, amely mindezek okán elfeledkezik egy küzdelmes életmű értéket teremtő vonatkozásairól. Lehet, hogy nem volt újjító, ám saját stílusán belül a legjobbat nyújtotta. Olyan mesterségbeli, festőtechnikai minőséget hozott, ami vidékünk viszonylatában az akkori legjobbak közé emelte őt. Az a néhány évtized, amelyen pályája átívelt, a rendszeres képművészeti élet megteremtésének és a művészeti közizlés módszeres fejlesztésének időszaka volt Miskolcon, s egyúttal a város szélesebb térségében. Bartus és művészbarátai olyan közegben törekedtek képzőművészetet honosítani, amelyben a legelső teendő annak tudatosítása volt, hogy egy eredeti festmény több értéket képvisel, egyben nagyobb műélvezetet nyújt, mint egy színnyomatos reprodukció. Még ennek a legalapvetőbb tézisnek a beláttatása sem ment egyszerűen a polgárság körében. Megszállottság, agilitás és – tegyük hozzá – tetszetős, anyag gazdag, természetes piktúra kellett ahhoz, hogy a konok fejekben lassan fény gyulladjon. Furcsa ellentmondás ez, hiszen amit Bartus Ödön festészetében fentebb elmarasztaltunk, épp az tette őt alkalmassá arra, hogy művészeti életet teremtő feladatát elláthassa. Festészetének könnyen befogadható látványgazdagsága nélkül itt – a fővárostól távol – a hermetikus elszigeteltség jutott volna osztályrészéül. Missziót csakis ezen a nyomvonalon teljesíthetett.

Bartus Ödön 1888. május 1-én született Miskolcon. Középiskolai tanulmányait a református főgimnáziumban végezte. 1908-tól Budapesten a Képzőművészeti Főiskola ösztöndíjas középiskolai rajztanár-növendéke, Révész Imre és Edvi-III. Aladár irányítása alatt. 1912-ben megszerzett rajztanári oklevelével a zsebében először az eperjesi tanítóképző intézetben kapott képesítésének megfelelő állást. A világháború kitörésekor innen vo-



nult a frontra, ahol az autósoknál, majd a repülősoknél szolgált. Főhadnagyként szerelt le, háborús érdemei elismeréséül megkapta a koronás arany érdemkeresztet, a Signum Laudist és a háborús emlékérmét.

Az első nagy világegést követően, 1918-ban visszatért Miskolcra. Hazaérkezésekor rövest egyéni tárlaton mutatkozott be, számot adva szűkebb pátriája előtt az időközben megszerzett festői tehetségről. Jól érzékelteti a város művészeti életének akkori állapotát, hogy a debütálásra – más hely hiányában – az ún. Újságterjesztőben, a *Reggeli Hírlap* kiadóhivatalában kerülhetett sor. Miskolci ténykedését azonban alig kezdte el, a Tanácsköztársaság elől Bártfára költözött. A bukást követően ismét visszatért szülővárosába, ahol az eperjesi tanítóképző Miskolcon történő újraindításával csakhamar állást is kapott, pontosabban fogalmazva, visszakapta régi állását. A hányattatások után végre elérkezett az ő ideje. Tele volt művészi ambícióval, energiával. A festészeti – egyelőre „szabadidős” – tevékenység mellett volt már biztos megélhetést nyújtó munkahelye, ráadásul nem is egy, hiszen a Meilinger Dezső (1892–1960) festő és Nyitray Dániel (1890–1971) szobrász által 1919-ben létrehozott festészeti szabadiskolában a következő évben ugyancsak állást kapott. Ám ez az iskola több volt „másodállásnál”: szellemi közeget, a rokonlelkek barátságát jelentette. Ők hárman gyakorlatilag egyszerre kezdték áldásos tevékenységüket Miskolcon, azonos célok, azonos ideák által ösztönözve. Bartus magától értetődő módon csatlakozott a duóhoz, majd némely tekintetben – talán nem túlzás kimondani – fölébük is kerekedett. A valószínűleg édesapjától örökölt-tanult, hivatalnokokra jellemző precizitása, továbbá jó szervezőkészsége, gyakorlatiassága és – mint később megmutatkozik – tolforgatói hajlama mind-mind a közösség vezetésére, egy eszme képviselésére predestináltak.

A szabadiskola létrehozása és működtetése az egyik legnagyobb jótéteménye az említett művészeknek, hiszen – mint tudjuk – ez a helyi kezdeményezés alapozta meg annak ötletét, hogy a Képzőművészeti Főiskola épp Miskolcra helyezze állandó nyári művésztelépét. A hivatalosan 1921-től működő állami Művésztelép egészen 1949-es fennállásáig seregnyi festőnövendéket és főiskolai művésztanárokat vonzott Miskolcra és a térségbe a nyári hónapok idejére. Az új helyzet bizakodással töltötte el a helybéli művésztanárokat is. Maga Bartus elérkezettnek látta az időt, hogy tanári állását lemondja, és kizárólag a művészetnek éljen. Úgy hitte, megteremtődött a feltétele annak, hogy a piktúra megélhetést biztosítson Miskolcon is. Mindenképp nagy előrelépést jelentett számára, hogy a Művészteléken ösztöndíjas műtermet kapott. Nagy kedvvel és elhivatottsággal fogott hozzá a főállású alkotómunkához, s miközben saját bőrén tapasztalta, hogy a helyi feltételek mégsem teljességgel kielégítőek, sorsát – s egyben a számbelileg egyre csak gyarapodó helybéli művésztársak sorsát – kezébe véve minden tőle telhető módon – hangos és írott szóval, kiállítás-szervezéssel, egyesületi munkával – elősegítette, hogy a képzőművészetek érvényesülése előtt álló akadályokat felszámolja.

De halasszuk későbbre a közéleti, közírói aspektusok kibontását, és beszéljünk mindezekelőtt Bartus szellemi és tárgyi hagyatékának elsődlegesen fontos egységéről, magáról a festészetéről! „Képei: Kihasított természetriszkek. Mintha a nyestetlen természet tükrözné magát bennük. Naturalista.” – írja egy művésztárs a korabeli sajtó hasábjain.<sup>1</sup> Találójában összefoglalni utólag sem tudnánk. Ez a néhány szó igen költőien tömöríti magába Bartus festői stílusának lényegét nemcsak a 20-as évek alkotásai, de – meglévő ismereteink alapján – a korábbi és a későbbi munkák tekintetében is. 1903-1906 közötti



ifjúkori zsenégi<sup>2</sup> ugyanazt az aprólékos természetűséget mutatják, mint a 20-as évek minuciózus tájképei vagy a későbbi időkből ismert munkák. A szemléletmód, a művészetesztétikai ideál azonos, jóllehet a technikai jártasság érezhetően egyre magabiztosabb, bravúrosabb és – főképp az akvarell tekintetében – egyre nagyvonalúbb.

Bartus legkedveltebb kifejezőeszköze az akvarell volt, amivel már friss diplomásként is mesterien bánt. Nem véletlen, hogy a Meilinger-Nyitray-féle szabadiskolában épp az akvarell-festés oktatását bízták rá. Főiskolai mestere, Edvi-III. Aladár igen jó munkát végzett vele kapcsolatban. Edvi-III., aki annak idején Londonban tanulmányozta az akvarell-festést, a hazai akvarellisták egyik legjobbjává vált, 1903-tól harminc éven át a Képzőművészeti Főiskola vízfestészeti tanáráként tevékenykedett. De a mester mást is adott Bartusnak, mint technikai ismereteket. Bensőséges hangulatú, líraian átértett tájképeivel, kedvelt témáival tartalmi és stílári szempontról is irányt mutatott. Bartus egyik korai műve az Avas alját ábrázolja a Szinva patakka.<sup>3</sup> Az aprólékos gondal megfestett látképet ugyanaz a finom, átlelkesített poézis élte, mint Edvi-III. ugyancsak műemléki épületet ábrázoló akvarelljét, a *Segesvári részletet*.<sup>4</sup> A két mű kompozicionálisan is egy töről fakad, amennyiben az alacsonyan indított előtértől a közbenső tér háztömbjei fokozatosan vezetik fel a szemet a kép tulajdonképpeni főtémájához, történelmi múltunk velünk élő emlékéhez.

Ez a lírai kontempláció jellemzi Bartus munkáit a későbbiekben is. Nem kíván történetet mesélni; vedutáiban, tájképeiben az embernek nem is igen juttat szerepet, hacsak nem alig észrevehető staffázs-figuraként. Tájrportréi belefeledkezések a természet szépségébe: a derűs napsütésbe, a patak hömpölygésébe, a nádak zizegésébe, a pázsit nyugodt zöldjébe, a cserjék összesimulásába. Természetesen akad néhány kivétel, többek között a *Merengés* című kép, ami azonban furcsamód épp hogy felerősíti az iménti állítást.<sup>5</sup> A pazar festői eleganciával rögzített tájban két férfi ül elmerengve a padon. Arcvonásaik elmosódtak, így megnevezni őket aligha tudjuk, de biztosak lehetünk benne, hogy két festőtársról van szó. A képnek Bartus által adott címe, valamint az ábrázoltak szemlélődő magatartása épp azt a művészi alapállást fejezi ki, amellyel Bartus és köre a természethez, az építetlen és épített környezethez viszonyult.

Festőnk számára kezdettől fontos témát jelentett a múlt épített emlékeinek romantikája. Már főiskolás korában is ilyen tárgyú munkával szerepelt az 1912-es drezdai tanügyi kiállításon.<sup>6</sup> Érdeklődése – egyéni habitusával megtámogatva – nyilvánvalóan a historizmus szellemében gyökerezett. Rövid bárjai tartózkodása alatt a téma mondhatni tálcán kínálta magát, majd visszatérve szülővárosába, természetesen folytatta ezt a vonalat. Fentebb tárgyalt, a gótikus Avasi templomot ábrázoló képét egymás után követték Miskolc és a térség műemlékeinek festői „feltárásai”. (Tegyük hozzá, a népszerű témákat többször is megfestette.) A miskolci templomok sora, a szentléleki zárda romjai, a boldvai református templom és a diósgyőri várrom mellett az alföldi szélmalomok, olaszországi tanulmányútjainak eredményeképpen pedig az itáliai műemlékek egész sorozata „épült be” festői életművébe.

Bár a portréfestészet nem tartozott legkedveltebb műfajai közé, az efféle feladatokról sem zárkózott el. Évről évre kikerült műterméből néhány arckép, melyeket barátairól, feleségéről, önmagáról – tehát saját elhatározásból –, vagy további személyekről – megrendelésre – festett. Korai portréi közé tartozik az a női mellkép, amely épp az ábrázolttól került a Herman Ottó Múzeum gyűjteményébe.<sup>7</sup> A festmény több okból is érdekes darab. Fontos



számunkra azért, mert kiválóan mutatja a pályáján épp csak induló fiatal művész felkészültségét az emberábrázolás terén, másrészt igyekezetét az olajfestészet kívánalmainak való megfelelésre. Bartus itt egy megbízásos feladatnak tett eleget, mégpedig olyan fajta feladatnak, amely művelődéstörténetileg is érdekessé teszi a produktumot. Amint azt a festmény jobb felső sarkában olvasható felirat és az ugyanoda ragasztott fénykép is mutatja, a portrét az Öregfiúk táncestélyének rendezőse rendelte meg a festőtől az 1921-es szépségverseny győzteséről és győztese számára, jutalomképpen. Lux Margit ezzel akaratlanul is bevonult a város történetébe. Arcképe a korabeli miskolci társadalmi élet egyik „színfoltjának” dokumentuma, másrésztől bizonyossága a helyi festőkre háruló feladatok sokrétűségének, a térségi vonatkozásokon továbblépve pedig: példája az általában vett arcképfestészet – indítékait tekintve – egyik igen speciális alfajának.

1924-ből való a művész magabiztosan ránk tekintő önportréja.<sup>8</sup> Öltözete elegáns, hajviselete gondos – mint festészete maga –, mögötte a falon képei, rajzai sorakoznak. Szignója éppúgy öntudatos, mint a művész egész megjelenése, arckifejezése: „Bartus Ödön Miskolcz / Művésztelep 1924. II.” A művész ekkortájt legjobb és legerősebb éveit élte. Túl volt második önálló tárlatán és számos csoportos fővárosi bemutatkozáson a Nemzeti Szalonban és a Műcsarnokban. Épp az újjáalakult Közművelődési Egyesület első képzőművészeti kiállítására készült. A Lévay József nevét viselő egyesület képzőművészeti szakosztályának működése ettől kezdve szívügye lett. A szakosztály titkáraként a rendszeressé váló csoportkiállításokra nem csupán friss művekkel készült, de bábáskodott a kiállítások létrejötté körül, előadásokat vállalt a képzőművészet népszerűsítésére, felvetette – és a lehetőségekhez mérten megvalósította – az ún. városközi kiállítások ötletét is. Nem kis mértékben épp Bartus Ödönnek köszönhető, hogy a 20-as évek folyamán Miskolc képzőművészeti életében óriási fellendülés következett be. A század eleji elszórt kiállítás-szervezési törekvések, lelkes, de gyökeret eresztetni képtelen próbálkozások, majd a világháborús pangás után a korábbi maroknyi csapat népes társasággá bővült, amely elért eredményeit rendszeressé és egyre sűrűbbé váló tárlatokon mutatta be. Ebben az időszakban az iparos- és kereskedőváros életébe végre masszívan beleszórt magát a képzőművészet. E művészgárda megerősödését jelzi, hogy tagjai már szervezett keretekbe tömörültek.

A 20-as évek a többirányú tehetsége kibontakoztatásának időszaka volt. A művészeti élet szervezése és a kedvtelésből végzett alkotómunka mellett a hivatalos felkérések is megtalálták. Még 1922-ben megbízást kapott a hodoscsépányi római katolikus templom Szent János fejevételét ábrázoló oltárképének megfestésére, 1926-ban a diósgyőri várronról festett nagyméretű képet Diósgyőr község tanácstermébe. 1927-től tollforgatói képességeit is kibontakoztatta. Korábbi zseniek után egyre-másra jelennek meg írásai a helyi és az országos sajtóirodalomban, kiállítási katalógusokban. Publicisztikájával a miskolci képzőművészet mind helyben, mind szélesebb dimenzióban történő elfogadtatásáért szállt síkra. Az országos médiát az épp 1927-től induló *Képzőművészet* című, konzervatív ízlésű szaklap jelentette. Gyaníthatjuk, hogy a miskolci kiállításokról beszámoló híradások közül számosabb származik tőle, mint amennyi végül is nevének feltüntetésével jelent meg.<sup>9</sup> Írásainak sorában az egyik különösen kiugró. A tanulmány fogalmát csaknem megközelítő beszámoló Miskolc képzőművészeti életéről ad áttekintést a 18. századi kezdetektől Bartus jelenéig. A múlttal való számvetés tekintetében minden bizonnyal sokat merített Szendrei János 1911-ben megjelent kötetének vonatkozó fejezetéből,<sup>10</sup> ám



a többi saját gyűjtéseit, saját tapasztalatait sűríti.<sup>11</sup> Úgy alakult, hogy ez a történeti igényű összefoglalás jó alapul szolgált a város 1929-ben megjelent monográfiájának képzőművészetet tárgyaló fejezetéhez. Nem tudni, mi jött előbb: a kötet szerkesztőinek felkérése, amelyen dolgozva az első vázlatot már egy cikkben összefoglalta, vagy maga a cikk, amelynek nyomán a nagyobb feladat megtalálta. Bárhogyan is volt, Bartus *Miskolc képzőművészete* című munkája mai napig alapot jelent a helyi vonatkozású művészettörténeti kutatás számára.<sup>12</sup> Elsődleges érdeme, hogy autentikusan mutatja be a 20. század első három évtizedének helyi képzőművészeti életét, adja rövid életrajzát a korszak helyi érdekelttségű műkedvelő és tanult művészeinek, végezetül, mindezeket megfejelve: az adatokat szorgosan összegyűjtögető és rendszerező levéltáros módjára teljes listáját közli a város mindaddig megrendezett kiállításainak.

De térjünk vissza 1928-ra, amely vitathatatlanul a sikerek éve volt számára. A Képzőművészeti Egyesület ekkorra már tagjai sorába választotta, Miskolcon pedig – helybéli működésének tizedik évfordulója alkalmából – két önálló tárlatot rendezett. A két egyéni bemutatkozás közötti időszakban a Magyar Akvarell és Pasztellfestők Egyesületének rendszeres kiállítójaként, a társaság 14. tárlatán egy aligha remélt megtiszteltetésben is részesült: *Régi kapu Miskolcon* című akvarelljét állami intézmény, a Műemlékek Országos Bizottsága vásárolta meg. E tény rangot és tekintélyt jelentett, amelynek súlyáról a helyi sajtó is beszámolt.<sup>13</sup> A szóban forgó akvarellt különben maga Bartus is igen nagyra becsülte, már a korábbi egyéni tárlaton is bemutatta, és a kiállításról beszámoló fővárosi híradáshoz ennek reprodukcióját mellékelte.<sup>14</sup> Nem kevés melegséggel tölthette el, hogy munkájához mestere, Edvi-III. Aladár is elismeréssel gratulált.

A *Régi kapu Miskolcon* alkalmat nyújt arra, hogy Bartus művészetének olyan járulékos érdeméről szóljunk, amely eddig háttérben maradt. A festő habitusából és a továbbélő régi korszaklemből adódó historikus szemlélet már ösztönösen magában rejtje a műemlékvédelem szándékát. Nem véletlen, hogy a kosáríves, romos barokk kapuzat nosztalgiával tolmácsolta mása épp a műemléki bizottságot ösztökélte vásárlásra. Ám a dolgot más oldalról is meg lehet közelíteni, és ezt neveztük fentebb járulékos érdemnek. Bartus a műemlékek, régi épületek festői „felmérésével” nem egy objektumot – lehet mondani – megmentett az utókor számára. A régi miskolci zsinagóga ma már éppúgy nem létezik, mint maga a „régikapu” sem, ami egyébként ahhoz a már lebontott, egy időben kórházként is funkcionáló Fáy-házhoz tartozott, amelynek barokk kori tervrajzairól szólva Komáromy József megjegyzi: „A Fáy-ház udvarára bevezető kapuzat (...) képét Bartus Ödön festménye és egy korabeli fénykép őrzi a miskolci múzeumban”.<sup>15</sup>

Bartus historikus szemlélete, egyben szándéka a múlt emlékeinek megmentésére más téren is megmutatkozik. Restaurátori ténykedésére gondolunk itt, amelyről legelőször az 1928-as tavaszi kiállításának fennmaradt katalógusából szerzünk tudomást. A frissen festett művek mellett büszkén állít ki egy általa restaurált 17. századi olajfestményt, szemléltetve a javítás előtti állapotot is. Majd a katalógus utolsó tétele: „Egy nagyon megrongálódott olajfestmény restaurálása (Restaurálta Bartus Ö.)”. Hogy ezt miképpen installálta, aligha tudjuk meg, mindenesetre az új tevékenység fölött érzett elégedett öröm teljes mértékben átsüt a címadáson.

A festő húszas évekbeli sikerszériáját méltóképpen koronázta meg az 1930. esztendő. Ahogy mondani szokás, sok mindent letett már az asztalra, így hát megérdemelten nyerte el Miskolc város kétezer pengős ösztöndíját (összhangban az Országos Ösztöndíj



Tanács véleményével). Az ösztöndíj a Római Magyar Akadémiára nyújtott belépőt, és valószínűleg csakis belépőt, mert ezzel párhuzamosan a Lévay József Közművelődési Egyesület ún. „művész-segélyező akciót” volt kénytelen indítani „Bartus Ödön miskolci festőművész külföldi tanulmányútjához szükséges anyagiak előteremtése céljából”. Az akció egyenként 100 pengős részjegyek kibocsátását jelentette, amelynek megváltásával a tulajdonos kedvezményekben részesülhetett, azaz Bartus műveit mélyen leszállított áron vásárolhatta meg a tanulmányút előtt vagy akár azt követően.<sup>16</sup> 1930. november 1-jével a festő már a Collegium Hungaricum tagjainak sorába tartozott, a következő év novemberében pedig nagyszabású kiállításon adott számot szülővárosának a Rómában készült munkákról, egyúttal a tanulmányút során művészetében bekövetkező fejlődésről. A kiállításról – amelyen egyébként Bartus felesége „mint bőrön dolgozó iparművész nő” szintén bemutatkozott néhány tárcával, könyvfedéllel – a sajtó ugrásszerű festői haladást regisztrálva, lelkesen számolt be.<sup>17</sup>

Bartus sikerszériája azonban ezt követően – úgy tűnik – lassacskán alábbhagyott. A 30-as években egyre kevesebb csoportkiállításon szerepelt és – ismereteink szerint – már csak Miskolcon. Egyéni kiállításokra sem igen vállalkozott. A soron következő önálló „tárlata” valójában egy megbízásos mű miskolci bemutatója a Zenepalota ruhatári (*sic!*) helyiségében. A kiállított kép, amely a nyíregyházi gyalogezred megrendelésére készült, II. Rákóczi Ferencről készített másolat, Stettka Gyula után. Ezt követően még tudunk néhány hivatali portrémegrendelésről: 1934-ben Andrássy Gyula grófról festett nagyméretű olajképet, két évvel később Liechtenstein László főispánt örökítette meg egy ugyancsak impozáns tablón. Ez utóbbi portrét a *Művészet* című lap is reprodukálta, mégpedig a borsodi művészekről ugyanott olvasható cikkhez kapcsolódóan. Ebben a rövid kis írásban alig egy-egy félmondat szól a térségben dolgozó festőkről, legtöbbjüknek csupán neve kerül megemlítésre. Örömmel tapasztaljuk, hogy az elsőként szóba hozott festő épp Bartus, ám amit a cikkíró hozzákapcsol, az nem túl biztató. Mint írja: „Bartus Ödön tanár jellegzetessége a múlt művészetének aprólékossága; leginkább arcmásokat fest”.<sup>18</sup> Ebből a szűkre szabott mondatból két dolog is kiolvasható. Egy: feladta festői önmagát, hisz azzal foglalatoskodik leginkább, ami nem az ő művészi világa. Kettő: ismét tanár. Be kellett látnia, hogy a festészetből főállásban megélni mégsem lehet. 1936. április 25-től a miskolci iparos tanonciskola igazgatói állását töltötte be.<sup>19</sup>

Lux Margit fentebb már bemutatott portréja kapcsán megjegyeztük, hogy a vidéki festőkre – a megrendelők igényei és kívánalmai szerint – igen sokrétű feladatok hárultak. Az ilyen-olyan apropóból, vagy épp hivatali reprezentációs okokból rendelt portrék mellett a címerfestés és a díszoklevelek készítése is a teljesítendő feladatok közé tartozott a korban. Bartus ilyen jellegű munkájáról 1929-ből tudunk, amikor is Sajókaza község megrendelésére készített díszoklevelet. A fényképről ismert oklevélen kívül más, hasonló típusú munkájáról egyelőre nincs tudomásunk, ám biztosra vesszük, hogy nem ez volt az egyetlen. Ez a meggyőződésünk abból táplálkozik, hogy lehetőségünk van tanulmányozni a művész hagyatékában fennmaradt kéziratos jegyzeteket, amelyek között egy nagyobb egység valójában nem is pusztán jegyzetapparátus, hanem önálló kötetbe foglalt címertani kézikönyv.<sup>20</sup> Ennek előszavát Bartus így kezdi: „E jegyzet elkészítésével az volt a céloim egyrészt, hogy a heraldikára vonatkozó tudnivalókat rövid foglatban állítsam össze *magamnak [kiemelés Bartustól]*, másrészt, hogy ezen ismeretek lejegyzésével a ma igen nehezen megszerezhető – s heraldikával foglalkozó – szakmunkák



pótlására egy kis kézikönyvem legyen. Eleinte csupán a legszükségesebb gyakorlati szabályokat akartam feljegyezni. Így keletkezett a 7-10 oldalon található szabályok rövid kivonata, mely főleg a címerfestés, díszoklevelek készítése stb. alkalmával tesz szolgálatot.” A festő számára tehát fontos volt a heraldikai ismeretekben való elmélyülés, önmagának ilyen irányban való kiképezése. Erősen valószínűsíthető, hogy a címertani összefoglalás 1932-ben történő elkészítésével az akkortájt végzett gyakorlati munkája során felmerülő tudásbeli hiányosságokat igyekezett pótolni. Heraldikai kötetét Bartus olyan alaposággal és olyan igényességgel szerkesztette meg, hogy az az érzésünk, a kötet nyomdai úton történő kiadásával kacérokodott. Gyöngybetűkkel írott, precízen szerkesztett ábrákkal megtűzdelt, rövidítésjegyzékkel, színtáblával, szótárral, 36 tábla rajzzal és tartalomjegyzékkel megtöltött munkáját úgy állította össze, hogy bárki könnyen eligazodhasson benne.

A 30-as évek az aprólékos, négy fal között végzett munkákkal teltek. Úgy tűnik, a bethleni konszolidációs időszakkal együtt az optimizmus kora is véget ért a korábban agilis miskolci közéleti szereplők számára. Bartus sokat jegyzetelget íróasztalánál ülve. Minden tapasztalatát papírra veti, amelyekre akkortájt végzett gyakorlati munkája során szert tett. Jegyzeteinek témáit tekintve leginkább címerfestéssel és restaurálással foglalkozott ebben az időben. Folytatja a heraldika terén szerzett tapasztalatainak rögzítését, amit 1933-ban konkrétan Hubay Kálmán és felesége címerének elkészítése ösztönzött. Bizonyos anyagkísérletekbe is belefeledkezik, pl. zománctfesték és mixtion különböző arányú keverékeinek tartósságát, tapadását vizsgálja a vastag pergamenen. Ezek mellett leginkább a restaurálás foglalkoztatja. Mint már említettük, 1928-ban vállalt először ilyen típusú feladatot. Már ekkor elkezdte a restaurálással kapcsolatos tapasztalatok papírra vetését, majd a későbbiekben (1931-1933) ugyanezen lapra vezeti rá az újabb és újabb eredményeket.<sup>21</sup> Jegyzetei azt bizonyítják, hogy a restaurátori tevékenységet élete végéig űzte. 1938-ban a meggyengült vászon deszkalapra történő ráhúzásának folyamatát írja le, ugyanakkor felfedezett egy új eljárást is a festővászon tartósságára.<sup>22</sup> Idevágó ismereteit végül 1947 decemberében még egy teljes oldallal megtoldja, amelynek margójára önmagát figyelmeztetve odairja: „Restaurálás előtt átolvasni”.

Mindezen foglalatosságokat már jó ideje csupán szabadidejében, iskolaigazgatói teendői mellett végezte. Ami a kiállításokat illeti, a 30-as években utoljára a miskolci képzőművészek 1936-os csoportos tárlatán szerepelt a Korona Szállóban, tehát ugyanabban az évben, amikor az iparos tanonciskola irányításával megbízták. Aztán jött a második világháború, és a hallgatás természetszerű. 1941-ben újabb hivatali feladatot kapott: tanulmányi felügyelő lett a miskolci tankerület iparos és kereskedő tanonciskoláinál. A következő évben – átmeneti időre – megvált Miskolctól. Hat éves tanonciskolai igazgatóságát követően állami ipariskolai tanárrá nevezték ki, s egyúttal Újvidékre (ma: Novi Sad, Szerbia) helyezték, ahol 1942. szeptember 1-jétől az állami nőipariskola igazgatói állását töltötte be.<sup>23</sup> Nem tudjuk pontosan, mikor tért vissza, mindenesetre 1946-ban részt vett a Borsod-Miskolci Képzőművészek Szabad Szervezetének miskolci kiállításán. (A katalógusban olvasható képcímek tanúsága szerint a festői fénykorra datálható képekkel szerepelt.) Utolsó éveiben ismét közéleti szerepet vállalt: 1948-tól a Képzőművészek Országos Szabad Szervezete miskolci csoportjának elnöke volt. 1950-ben két csoportos tárlaton is kiállított, de mielőtt festőművészi pályája ismét lendületet kapott volna, ugyanazon év november 1-jén Miskolcon elhunyt. 62 évet élt.



A Herman Ottó Múzeum munkatársaként jó ideje szándékom, hogy Bartus Ödön érdemeinek érvényt szerezzek. Munkám során lépten-nyomon „hozzá fordulok”; tőle nyerek adatokat, amikor a 20. század első harmadának helyi képzőművészetével foglalkozom. Neve számomra fogalom. A régi szándék egyben előtanulmányokat is takar, amelyek eredményeit a fentiekben foglaltam össze. Az életmű feldolgozása azonban így sem teljes, mint látjuk, sok a homályos folt, elsősorban az utolsó két évtized vonatkozásában. Adósságunk maradt Bartus magántulajdonban lévő műveinek minél teljesebb számbavétele is, amelyben fokozottan számítunk a lakosság közreműködésére. Bartus Ödön ízig-vérig miskolci festő volt, de művészetének hatósugara lényegesen nagyobb: művei Borsodban, Abaújban, Zemplénben, sőt Szlovákiában egyaránt otthonra leltek.

### Jegyzetek

<sup>1</sup> Jelenffy Lajos: *Bartus Ödönnél = Magyar Jövő* 1923. febr. 13. 6.o.

<sup>2</sup> Herman Ottó Múzeum (a továbbiakban: HOM) *Képzőművészeti Adattárban*

<sup>3</sup> *Az Avasi templom a Szinva patakka, 1921. – akvarell, papír, 330x450 mm HOM Ltsz.: 53.149.1.*

<sup>4</sup> *Edvi-Ilés Aladár: Segesvári részlet, 1896. – akvarell, papír, 520x400 mm HOM Ltsz.: 53.201.1.*

<sup>5</sup> *Merengés, 1925. – akvarell, kartonra ragasztott papír, 240x385 mm HOM Ltsz.: 75.368.*

<sup>6</sup> *Középkori erődített fal kapuval, 1910-1911 körül – ceruza, tus, papír, 375x605 mm. Említve: A Mintarajztanodától a Képzőművészeti Főiskoláig, szerk.: Blaskóné Majkó Katalin – Szőke Annamária, Magyar Képzőművészeti Egyetem, Budapest, 2002. 77.o.*

<sup>7</sup> *Lux Margit arcképe, 1921. – olaj, vászon, 77x61 cm HOM Ltsz.: 82.12.*

<sup>8</sup> *Önarckép, 1924. – olaj, vászon, 61x37 cm HOM Ltsz.: 75.358.*

<sup>9</sup> *Bartus Ödön neve alatt megjelent írások a Képzőművészet hasábjain: Miskolc. 1927. 4. szám 28-29.o.; Borsod-Gömör vármegye levanteérme. 1928. 12. szám 186.o.; Tarnay Gyula emlékezetére. 1929. 23. sz. 199.o.; Miskolci kiállítások. 1930. 27. szám 49-51.o.*

<sup>10</sup> *Szendrei János: Miskolcz város története (1800-1910), V. kötet, Miskolc, 1911. 377-400.o.*

<sup>11</sup> *Miskolc, Képzőművészet 1927. 4. szám 28-29.o.*

<sup>12</sup> *Bartus Ödön: Miskolc képzőművészete. In: Miskolc, szerk.: Halmay Béla – Leszih Andor, Miskolc, 1929. 254.270.o.*

<sup>13</sup> *Magyar Jövő 1928. okt. 19. 5.o.; Reggeli Hírlap 1928. okt. 27. 8.o.*

<sup>14</sup> *N.n.: Bartus Ödön gyűjteményes kiállítása = Képzőművészet 1928. 10. szám 137.o.*

<sup>15</sup> *Komáromy József: A lebontott Fáy-ház barokk kori tervrajzai = HOM Közleményei 7. Miskolc, 1966. 24.o.*

<sup>16</sup> *Mindezekről maga a részjegy tájékoztató – HOM Képzőművészeti Adattár*

<sup>17</sup> *Legrészletesebben: (kyb.): Bartus Ödön képkiallítása = Reggeli Hírlap 1931. nov. 26. 7.o.*

<sup>18</sup> *s. gy.: Borsodi művészek = Művészet 1937. 6. szám 44.o.*





<sup>19</sup> Erről értesít: Thurzó Nagy László: *Miskolci lexikon 1900–1940. I/B. Kézirat, Budapest, 1965. 317.o.*

<sup>20</sup> *Heraldikai jegyzet. Összeállította: Bartus Ödön festőművész, tanár. Miskolc, 1932. január-február hó. HOM Képzőművészeti Adattár 2005.8.1.*

<sup>21</sup> *HOM Képzőművészeti Adattár 2005.8.4.*

<sup>22</sup> *HOM Képzőművészeti Adattár 2005. 8.6-7.*

<sup>23</sup> *Magyar Jövő 1942. aug. 2. 7.o.*



*A görög katolikus templom Miskolcon, 1927.*



*A diósgyőri vár, 1921.*



Lux Margit arcképe, 1921.



Önarckép, 1924.



*Az Avasi templom a Szinva patakkal, 1921.*



*Falurészlet (Hejőcsaba), 1920.*



*Szélmalom az Alföldön, 1929.*



Szabad tűzhely Tiszapalkonyán, 1926.





Cséplés szívgázmotorral, 1926.